

*Zvonimir Baletić**

**Vladimir Stipetić:
“POVIJEST HRVATSKE EKONOMSKE MISLI
(1298.-1847.)”**

Zagreb, Golden Marketing, 2001., str. 698.

Povijest hrvatske ekonomske misli (1298.-1847.) akademika Vladimira Stipetića jedno je od fundamentalnih doprinosa poznavanju i ocjeni hrvatske ekonomske misli od njezinih početaka do sredine 19. stoljeća. Radi se o prvom svesku šire zamišljene cjeline povijesnog razvitka hrvatske ekonomske misli do današnjih dana, ali i u ovako nedovršenom obliku, po svom obujmu, širini vizije, sistematičnosti i dokumentiranosti, ova prva knjiga predstavlja pravi istraživački pohvat, obuhvaćajući razdoblje duže od pet stoljeća jednog bitnog i vitalnog dijela naše političke i kulturne povijesti, u kojoj se ekonomska razmatranja pojavljuju kao dio općih političkih i kulturnih nastojanja naše sredine da se postavi na razinu svjetskih kretanja i da u tom svjetlu ocjenjuje vlastite mogućnosti i aspiracije, koliko god bila pritisnuta stalnom borbom za preživljavanje i priznanje. Taj prvi svezak zasigurno je teži dio projekta, jer se radi o razdoblju za koje su izvori oskudni, kada ekonomska znanost još nije bila formirana kao posebna znanstvena disciplina i često se miješala s filozofijom, pravom, političkom znanošću, općom poviješću, teologijom, praktičnim trgovačkim vještinama, pa čak i sa književnošću.

Izdvojiti korpus ekonomskih mišljenja i zaključivanja bilo je zato izvanredno teško, jednako kao i postaviti kriterije razlikovanja laičkih promišljanja od svjesno formuliranih znanstvenih postavki, projicirati ih prema problemima vremena i znanstvenih postignuća drugih, u pravilu mnogo razvijenijih sredina. Autor je to učinio kompetentno i uvjerljivo, dajući nam pouzdan okvir za nova istraživanja i promišljanja. To što je ponekad bio opširan, dajući opise povijesnih prilika intelektualnih utjecaja i veza, za takvo pionirsko djelo nije nikakav nedostatak, jer time olakšava razumijevanje i upućuje na nove smjerove mogućih istraživanja, a da to ne ide na štetu standardnih kriterija analize pojedinih djela. Mnoge metodološke

* Primljeno u uredništvu: 12. 07. 2001.

probleme autor je uspješno riješio, dajući nam jasne kriterije izbora i ocjene, koji nam mogu biti solidna osnova za snalaženje u kompleksnoj materiji kao što je povijest znanstvene misli. Za ocjenu modernih dostignuća hrvatske ekonomske misli, što ostaje za nastavak ovoga djela, ti će kriteriji morati biti nešto oštriji, zbog općeg razvitka ekonomske misli i metodologije u svijetu i čvršćeg okvira ekonomije kao znanstvene discipline, ali obavljani teorijski i metodološki rad u ovom prvom svesku olakšat će i posao koji još predstoji. Akademik Stipetić s golemom je akribijom izučavao izvore, arhivsku građu, stare spise i studije, mnogobrojne izvore iz graničnih područja, da bi precizno interpretirao njihov ekonomski sadržaj i ocijenio ga u kontinuitetu općeg razvitka ekonomske znanosti i konkretnih prilika i vremena, upućujući tako čitatelja u složenost materije i u razloge vlastitih istraživačkih postupaka.

Knjiga se sastoji od predgovora, uvoda i tri dijela. U predgovoru autor govori o motivima i načinu pristupa istraživanju povijesti hrvatske ekonomske misli. Relativno bogatstvo intelektualnog naslijeđa i njegova nedovoljna obrađenost, u usporedbi sa drugim narodima, jedan je od glavnih motiva, ali i želja autora da iz naše povijesti izvuče poruke za suvremene generacije iz neprestanih nastojanja, češće neuspješnih nego uspješnih, naših predaka da shvate i važnost i način postizanja gospodarskog napretka i da se kroz to uvrste u red naprednih i razvijenih naroda. Briga za razvitak mora okupiti napore velikog broja ljudi i njihovu uspješnu koordinaciju, u čemu svoje mjesto moraju imati ljudi mnogih zanimanja i intelektualnih usmjerenja, a posebno oni koji su po prirodi svoga položaja zadušeni za promicanje općeg dobra. Pa kada na svršetku predgovora autor izražava uvjerenje da će ova knjiga biti prijeko potrebna svakom hrvatskom ekonomistu, mi bismo bez straha morali dodati da će ona jednako biti korisna svakom našem povjesničaru, filozofu, pravniku ili politologu, ali i svakom čovjeku koji u iskustvu prošlosti traži motiv i inspiraciju za vlastito djelovanje.

Potrebno je ipak, kao što i autor ističe, imati na umu da naša sredina nije bila dovoljno razvijena i jaka, da bi mogla razviti samostalnu teorijsku i analitičku strukturu za ekonomsku znanost. Ni mnogo veće nacije to nisu mogle. Ekonomska je znanost rezultat zajedničkih napora svih kulturnih sredina. Pa se zato govori o razvitku ekonomske znanosti u nacionalnu određenju svodi bezuvjetno više na povijest promišljanja ekonomskog života određene sredine, nego na čistu teorijsku konstrukciju univerzalne vrijednosti. Pitanje cjelovitosti i originalnosti ideja i teorija i adekvatnosti vizije i konzistentnosti izvoda, ne postavlja se na isti način kao u prikazu razvitka teorijske analize u užem smislu. Ovdje je jednako legitimno uključiti i rasprave o utjecajima, prijenosu i primjeni znanja, o rješavanju pojedinih konkretnih problema. Zato se dopušta proširenje materije istraživanja na ono što se s pravom naziva ekonomskom mišlju neke sredine, za razliku od razvitka teorije. Kao što obrazlaže u uvodu, autor se odlučio za razinu analize mišljenja na kojoj se mogu

miješati teorijski i drugi spoznajni i praktični elementi ekonomskog mišljenja. Autor ipak nedvosmisleno pokazuje da je naša sredina uvijek iskazivala visoku razinu informiranosti, razumijevanja, učenosti i praćenja europskih intelektualnih kretanja, po čemu se najizravnije pokazuje pripadnost Hrvatske europskom kulturnom krugu i njezino sudjelovanje u doprinosu općem ekonomskom znanju vrijednim individualnim doprinosima naših pisaca, bez obzira da li su djelovali u domovini ili u tuđini.

U prvom dijelu knjige obrađena je ekonomska misao između godina 1298. i 1525., kojem razdoblju u razvitku trgovine i ekonomskoj misli daje pečat Dubrovnik. Zato autor u ovom dijelu daje opis mediteranske trgovine, a osobito gospodarskom uređenju Dubrovnika. Od pojedinih pisaca obrađeni su Marco Polo, Augustin Kažotić, Mika Madijev de Barbazonis, Ivan Conversini de Ravena, Ivan Stojković, Filip de Diversis, Benedikt Kotruljević, Marin Rafaeli, a pri svršetku ovoga dijela daje se opis prilika u našim krajevima s prodorom Turaka.

U drugom dijelu daje se iscrpan prikaz merkantilizma u Hrvatskoj između godina 1525. i 1750. Uz opis trgovačkih prilika i kulturnih kretanja (humanistička historiografija, renesansna, reformacijska i antireformacijska literatura) autor prikazuje doprinose brojnih pisaca toga razdoblja (Vinko Pribojević, Ludovik Crijević-Tuberon, Jurja Dragišić, Mavro Orbini, Ivan Vrančić, Dinko Zavorović, Ivan Lučić-Lucius, Ivan Polikarp Severitan, Miko Monaldi, Mario Kaboga, Marin Držić, Matija Vlačić-Ilirik, Frano Petris, Marko Antun de Dominis, a posebno istaknuto mjesto autor daje Nikoli Vitovu Gučetiću, Jurju Križaniću i Stjepanu Gradiću, uz kraći osvrt još i na Šimuna Grisogena, Antuna Vrameca i Pavla Rittera Vitezovića.

Razdoblje merkantilizma u Hrvatskoj izvanredno je bogato individualnim doprinosima od kojih neki imaju mjesto u svjetskoj povijesti ekonomske misli. Može donekle biti sporno to da se za rodonačelnika naše ekonomske misli autor odlučio za Marca Pola, ne zato što Polo ne bi bio zanimljiv ekonomski pisac, nego što nije sigurno da bismo ga pred nekom međunarodnom porotom mogli tako lako posvojiti. Naše čitatelje to, međutim, neće mnogo zbuniti, jer ga je naše popularno mišljenje već posvojilo. Zato ni prema autorovu izboru ne smijemo biti previše kritični, jer je teško bilo naći živopisniju osobu za vodiča kroz planiranu dugu plovidbu kroz povijest, pa Pola, ako i ne možemo uzeti doslovce, možemo prihvatiti kao nama blizu i dragu metaforu. Za ostale pisce takvih sumnji nema, osim što neki nisu bili našeg podrijetla, ali su živjeli i djelovali u našoj sredini. Neki su pisci djelovali u tuđini (Kotruljević, Vlačić, Križanić), ali o njihovu podrijetlu i o njihovu osjećaju pripadnosti našoj sredini ne može biti nikakve sumnje.

Nakon Mohačke bitke i prodora Osmanlija Hrvatska je bila stiješnjena s istoka i lišena veza prema toj strani, pa se sve više otvara prema zapadu i sjeveru. U tom razdoblju nestaje dominacije Dubrovčana, premda su i oni još brojni. Kvalitetom i brojem sve se više afirmiraju pisci iz sjevernih primorskih krajeva, koji u znatno

većoj mjeri sudjeluju u burnim europskim kulturnim, vjerskim i političkim previranjima. Iako su u to vrijeme u području ekonomije dominirale merkantilističke doktrine, naši se pisci nisu strogo uklapali u taj europski trend, nego su više bili orijentirani na nacionalne, vjerske i političke aspekte ekonomskog života, u znatnoj mjeri kombinirajući skolastička, merkantilistička i kameralistička učenja.

U trećem dijelu, koji se odnosi na razdoblje između godina 1750. do 1847., obrađeni su pisci kasnog kameralizma i prvi nositelji liberalnih doktrina sa sjevera Hrvatske. Tu nalazimo i znatan broj pučkih i agrarnih prosvjetitelja. To je doba kada se ekonomsko zanimanje profesionalizira u državnoj službi i na sveučilištima, a ekonomija postaje posebna akademska disciplina, Europski utjecaji, posebno oni iz srednje i zapadne Europe, postaju dominantni. Najistaknutija je ličnost ovoga razdoblja Nikola Škrlec-Lomnički, visoki administrator i zastupnik Hrvatske u Ugarskom parlamentu. Ideje kameralizma još su dominantne, ali već nalazimo i znatan broj pristalica fiziokratskih doktrina (posebno među agrarno-ekonomskim piscima u Dalmaciji) i prve predstavnike liberalnih učenja, sljedbenika Adama Smitha - Josip Šipuš, Ivan Heufuer, neki poslovni ljudi. Broj ekonomskih pisaca u velikom je porastu, pa iako ih autor sve obrađuje, ne možemo ih ovdje sve nabrajati. Ipak je zbog šire važnosti u svjetskim znanstvenim krugovima potrebno spomenuti Ruđera Boškovića, koji je bio blizak fiziokratima i grofa Janka Draškovića, zbog njegove istaknute uloge u hrvatskom preporodnom pokretu.

Ako bismo, na kraju, htjeli istaknuti one hrvatske ekonomiste, koji bi, kao ekonomisti, mogli ući u svjetsku listu istaknutih ekonomista, onda bi to svakako bili Benedikt Kotruljević i Juraj Križanić, ne samo zato što su djelovali izvan domovine i bili neposredno uključeni u europske rasprave i što za njihov rad pokazuju interes i drugi narodi (Talijani, Rusi). Naime, oni su značajni za svoje doba, prvi kao preteča merkantilizma i odlučan zagovornik tržišne privrede, i to teoretičar praktičar modernog knjigovodstva, a drugi kao teoretičar modernizacije nacionalne države i reformator zaostalog feudalnog društva prema uzoru već tada znatno razvijenijeg europskog Zapada.

Nikola Škrlec-Lomnički imao je veliku ulogu u reformi feudalnih institucija u sučeljavanju s europskim liberalnim idejama na samom prostoru Hrvatske, što mu osigurava istaknuto mjesto u nacionalnoj ekonomskoj i političkoj povijesti. Toj bi skupini možda valjalo priključiti i Stjepana Gradića, ali ne kao teoretičara, nego više kao uspješnog praktičara ekonomske obnove, kada praktična znanja i organizacijske sposobnosti dobivaju primarnu važnost.

Ljudi koji se bave ekonomijom obično nisu živopisne herojske osobe, pa o njima nije lako napisati živo i zanimljivo štivo. Čak i onda, kada imaju istaknutije položaje kao zakonodavci, ministri ili administratori, obično ne teže isticanju i popularnosti. Zanimljiv prikaz njihova djelovanja zahtijeva zato poseban komunikacijski dar. Akademik Stipetić ga očito ima, jer ih je sve prikazao živo, plastično

i uvjerljivo. Osim toga, opisi povijesnih prilika, biografske pojedinosti, reference na današnje pojave, citati osebujna jezika i stila, čine da se knjiga čita sa zadovoljstvom.

Preporučujem svima, a ne samo uskim specijalistima, da pročitaju tu poučnu knjigu, iz koje mogu mnogo naučiti, kako od pozitivnih, tako i negativnih primjera, a autoru, akademiku Stipetiću, moramo ostati zahvalni za jedinstven doprinos povijesti naše znanosti i kulture i za bolje razumijevanje naše šire političke i socijalne povijesti. Njegov će rad svakako poslužiti kao osnova i poticaj za nova istraživanja, koja u ovom radu mogu naći jasne kriterije i orijentaciju.

1a

2

3